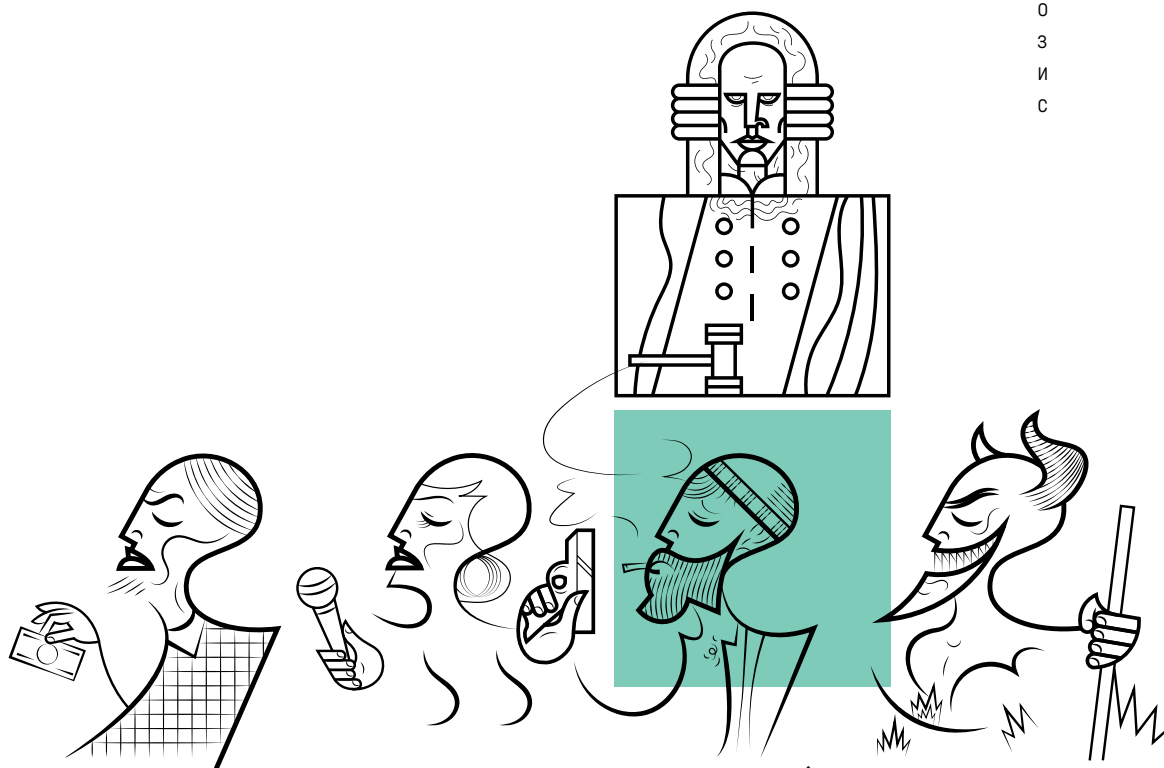


Изборниот систем останува извор на криза во Северна Македонија

М С 2
е к 0
т о 2
а п 0
м ј г
о е .
р ,
ф
о
з
и
с





ROYAL NORWEGIAN EMBASSY

Belgrade

Реализацијата на проектот е финансиски поддржана од Амбасадата на Кралството Норвешка во Белград. <https://www.norway.no/en/serbia/>

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека «Св. Климент Охридски», Скопје

342.8(497.7)(047.31)

БЛАЖЕВСКИ, Теофил

Изборниот систем останува извор на криза во Северна Македонија [Електронски извор] / автори Теофил Блажевски и Горан Ризаов. - Скопје : Фондација Метаморфозис, 2020

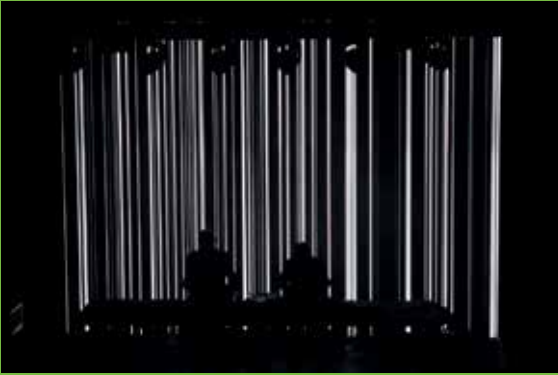
Начин на пристапување (URL): <https://www.metamorphosis.org.mk>. - Текст во PDF Формат, содржи 12 стр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 10.06.2020. - Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-263-038-0

1. Ризаов, Горан [автор]

а) Изборен систем - Македонија - Истражувања

COBISS.MK-ID 51357445



© Johannes Breitschaft



Со последните измени на Изборниот законик направени се извесни подобрувања пред сè во регистрацијата на избирачите, во процедурите за гласање и во проширување и прецизирање на надлежностите на ДЗР и на ДКСК во контролата на финансиите. Но, сепак, изборниот модел остана со шест изборни единици и со пропорционално собирање на резултатите, фаворизирајќи ги само големите партии, што ја намалува партиципативноста на граѓаните и циклично предизвикува политички кризи

Автори Теофил Блажевски и Горан Ризаов

Изборниот систем во целина, а посебно изборниот модел останува извор на криза во Северна Македонија, иако самиот изборен систем е подобрен со последните измени во главниот закон. Ова е главниот заклучок од нашето истражување околу тоа што е сторено во рок од една година и малку повеќе, за реформи во изборниот систем.

А одговорот е дека е сторено нешто, но дека треба уште. Беа направени неколку измени во Изборниот законик (ИЗ) во февруари 2020 година. Но, повеќето од главните препораки што ги дадоа нашите експерти во [минатогодишното истражување](#), сè уште се во сила.

Тоа конкретно значи дека:

- Не е променет изборниот модел – сè уште има шест наместо една изборна единица (во РСМ) и сè уште се гласа по пропорционален модел со затворени листи, што ги исклучува шансите на помалите партии или независни кандидати.
- Изборниот законик е изменет и дополнет со допрецизирања на неколку места, со што тој е подобрен во смисла на прифаќање на дел од препораките на ОБСЕ/ОДИХР. Но, останува фактот дека со околу 35 пати измени и дополнувања, потребен е НОВ Изборен законик.
- Сè уште има слабости во регистрирањето на гласачите во изборниот список поради што дел од избирачкото тело останува надвор од изборниот процес, иако има подобрувања кај делот

на возрасните лица кои живеат во вон семејни установи и кај опфатот на лица што наполниле 18 години а сè уште немаат важечка патна исправа.

- Казнената политика не е засилена во врска со притисоците врз избирачите, а сторено е многу малку за да се избегне клиентелизмот
- Поради зголемената транспарентност има видливо подобрување околу неупотреба на државни средства во изборна кампања
- Антикорупциската комисија конечно функционира во полн состав и е подготвена да го контролира изборниот процес. ДКСК исто како и Државниот завод за ревизија (ДЗР) се најде во листата на допрецизирање на ИЗ, но, бидејќи сè уште нема задоволителен број вработени и техничка опрема, останува прашањето дали може да одговори на сите барања и надлежности
- ДИК не е трансформирано во професионално и независно тело од експерти, ниту пак е мешано, политичко – експертско тело, туку останува политичко тело што треба професионално да ги спроведе изборите. ДИК има проблем и со професионалното вработување на службениците, бидејќи забелешките од последните избори се дека дел од нив се вработени со времени договори
- Проблем се, односно остануваат, и медиумите и изборната кампања. Со дополнување на Изборниот законик од 2018 година со одредба со која кампањата на партиите во медиумите се плаќа од државниот буџет, е овозможено постојано сомневање за корупција на уредувачките политики во медиумите
- Дополнителен проблем е создаден поради корона кризата. Додека се пишува овој текст се преговара кога и како ќе се одржат изборите во 2020 годинава, бидејќи датумот за предвремените избори на 12 април беше пречкртан поради вонредната состојба. Листа на општи протоколи како да се спроведат изборите постои, но сè уште има многу neodговорени прашања што би можеле да го засегнат легитимитетот на изборите.

Нема промена на изборниот модел

„Речиси половина (46,6%) од испитаниците сметаат дека во Македонија има потреба од реформа на изборниот систем, со една наместо шест изборни единици. Сепак, 29,4% од испитаниците одговориле дека ваква реформа не е потребна, а 23,0% не знаат“.

Овие резултати се добиени по сеопфатно истражување¹ објавено во декември 2019 година од страна на Македонскиот центар за меѓународна соработка (МЦМС). Впрочем, промена на бројот на изборните

1 МЦМС – 2019 – Гласачки ставови и перцепции за актуелни политички случувања – (достапно на https://mcms.mk/images/docs/2019/Glasachki_stavovi_i_percepicii_za_aktuelnite_sluchuvanja.pdf)

2 DW – (6.11.2019) – Една изборна единица-голем театар – (достапно на <https://bit.ly/2L3ZE9r>)

3 Вистиномер – (27.12.2019) – Контраспин:Доколку СДСМ искрено сакаше...- (достапно на <https://vistinomer.mk/kontraspin-dokolku-sdsm-iskreno-sakashe-edna-izborna-edinica-%d1%9ce-pokreneshe-inici%d1%98ativa-ushte-pred-dve-godini/>)

4 Парламентарен институт – март, 2017 г. - Пропорционалниот изборен систем во една изборна единица наспроти пропорционалниот изборен систем во повеќе изборни единици – (достапно на <https://bit.ly/2zrrdqU>)

5 Република – 16.10.2019 – Зошто моделот на една изборна единица е лоша идеја – (достапно на <https://respublica.edu.mk/blog/2019-10-16>)

6 Конечен извештај на ОБСЕ - ОДИХР за претседателските избори в 2019 г. – (достапно на <https://www.osce.org/mk/odihr/elections/north-macedonia/428867?download=true>)

единици, беше една од поглавните политички теми во 2019 година, која уште во пролетта, ја покренеа пратеници од помали политички партии, а потоа на иницијативата, во есента истата година, се приклучија и други пратеници од повеќе пратенички групи. Под притисок на јавноста, дури на крај од расправата и кога веќе беше соопштено дека земјата ќе оди на предвремени избори, на иницијативата се приклучи и владејачката партија СДСМ, чие изборно ветување од изборите од 2016 година беше промена на изборниот систем и на моделот на гласање, со една наместо со шест изборни единици и со отворени листи на кандидатите. Но, тоа е оценето во дел од јавноста² како неискрена заложба³, бидејќи е јасно дека ваквиот изборен систем им одговора на двете најголеми партии во македонскиот блок, исто како и на големите партии од албанскиот избирачки кампус.

За поголемата претставеност на различни категории граѓани со една изборна единица зборува и студијата⁴ изготвена за потребите на Парламентарниот институт при Собранието на РСМ во 2017 година, каде што се споредени предностите на пропорционалниот изборен систем во една изборна единица наспроти во повеќе. За волја на вистината, постојат и спротивни мислење⁵, дека едната изборна единица, иако е порепрезентативен изборен модел, сепак би довел до поголема политичка нестабилност и потешко составување на влади, поради поголемиот број партии што би влегле во Собранието.

Голем дел од забелешките на ОБСЕ-ОДИХР остануваат во сила

„Многу претходни препораки на ОБСЕ-ОДИХР во однос на законската рамка не се спроведени, вклучувајќи ги и препораките кои се однесуваат на правото да се биде избран, избирачките права на лицата со интелектуална попреченост, анализата на периодичните извештаи за финансирање на кампања и законскиот основ за поднесување приговори. Генерално, регулаторните недостатоци ја поткопаа правната сигурност и ја нагласија важноста од финализирање на законодавната реформа“.

Ова се наведува во резимето на конечниот извештај на ОБСЕ/ОДИХР⁶ по спроведувањето на последните избори во РСМ, претседателските, во април и мај 2019 година. Иако изборите генерално беа оценети како демократски, фер и транспарентни, голем број забелешки останаа, а првата се однесува на начинот на регистрација на избирачите во Избирачкиот список. Сепак, извесни подобрувања се направени со последните измени на Изборниот законик во февруари 2020 година. Сега, на пример, со регистрацијата во Избирачкиот список се опфатени сите граѓани што живеат во вон

институционални заедници и институции, а тоа најмногу се однесува на возрасните лица кои живеат во домовите за стари лица, како и за младите лица кои се под заштита на државата во некои од центрите што се под закрила на Министерството за труд и социјална политика.

Воедно, во Избирачкиот список се запишуваат сите лица што наполниле 18 години и имаат важечка лична карта и патна исправа, но и лицата што имаат 18 години, а на кои до денот на изборите (прв и втор круг), документот им истекуваат со важност, како и лицата што полнат 18 години до датумот на одржување на изборите. Со оваа измена се решени дел од досегашните забелешки на ОБСЕ/ОДИХР.

Но, остануваат забелешките за ускратување на изборното право поради промени на состојбата меѓу двата круга на избори, потоа на лицата на кои им е одземена деловната способност со одлука на суд, а кои според меѓународните конвенции што ги потпишала или усвоила РСМ, имаат изборно право. Овие забелешки се повторуваат со години.

Исто така, останува неразрешено прашањето колку од запишаните над 1,8 милиони избирачи живеат во РСМ, а колку во странство. Овој проблем што може да се разреши најмногу со попис е важен, бидејќи поради него е намален и изборниот цензус за избори за претседател на државата на 40 отсто, а се покажа како многу важен и за референдумот во 2018 година, кога не беше исполнет условот за цензуот од 50 отсто излезност од запишаните избирачи.

Некои домашни експерти предлагаат активна регистрација на ИС, како единствена правична методолошка операција во услови кога има голема непознаница поради пописот.

Професионализација на изборната администрација

Едно од поважните прашања кое е предмет на забелешки е ефикасноста и прашањето за професионализација на изборната администрација. Постоечкиот состав на ДИК е избран во 2018 година како преодно решение за шест месеци, за да го спроведе референдумот во септември таа година. Сега работи со продолжен мандат од страна на Собранието, а дополнително, со Уредба на Влада со законска сила поради корона кризата, мандатот им е продолжен до 25 јули годинава. ДИК е составен од претставници на политички партии, а таквиот избор, иако спаѓа во демократски дозволен и легитимен за спроведување избори, понекогаш се соочува со прашањето на ефикасност и пристрасност, па оттаму во јавноста сè уште се водат дебати за тоа дека професионализацијата на ДИК би било добро решение.

Оправданоста на расправата за професионализација на ДИК се гледа и сега за време на корона кризата. Претседателот на ДИК е пора-

нешен пратеник и е предложен од најголемата опозициска партија ВМРО-ДПМНЕ. Во тек на изготвување на овој извештај, тој ги застапува ставовите на неговата партија дека не може да се оди на избори во јуни или почетокот на јули, актуелно барање на партијата на власт, СДСМ, со образложение дека постојат многу технички и безбедносни пречки. Дел од неговите аргументи, како на пример ажурирањето на избирачкиот список беа оспорени од некои учесници во изборите, како на пример од актуелниот претседател на Собранието во оставка Талат Џафери, кој припаѓа на мнозинската партија на Албанците ДУИ.

Инаку, за време на последните претседателски избори, според забелешките на меѓународните посматрачи, ДИК работела добро, иако имало доцнење во подготовките, во делот на отворените седници кои биле само про-форма, додека одлуките главно се носеле на затворени, како и во делот на стручната администрација во што ѝ помага на ДИК. Тука препораките се дека тоа треба да бидат лица кои се постојано вработени, а не лица со договорен времен работен однос.

Забелешки за транспарентноста има и за работата на Општинските изборни комисии (ОИК), бидејќи иако законот налага нивната работа да биде јавна, тоа според ОБСЕ-ОДИХР, варираше од општина до општина.

Јасни правила против притисоци врз администрацијата

Иако ОБСЕ - ОДИХР наведува дека добиле повеќе забелешки во текот на кампањата за злоупотреби од типот на користење на државни ресурси во кампањата, таквите наоди не биле потврдени и генерално учесниците во изборите оставиле впечаток дека таквата забрана не се прекршувала.

Мисијата добила и повеќе забелешки кои не можеле да се потврдат за притисоци врз вработените во државната и јавната администрација или генерално во јавниот сектор. Мисијата ги истакнува напорите на Министерството за информатичко општество и јавна администрација, со воведувањето онлајн алатка преку која вработените во администрацијата можеа да пријавата притисоци. Сепак, мисијата издава препорака дека овие активности мораат да бидат постојани и кохерентни:

„Органите на власта треба да преземат континуирани интензивни напори за борба против секоја форма на притисок врз вработените во јавниот сектор, вклучително и јасни изјави во јавноста и писмени упатства од високи државни функционери дека таквиот притисок нема да се толерира и дека ниту еден граѓанин не треба да стравува од какви било негативни последици поради поддржување или не

подржување на некој кандидат или партија. Вработените во јавниот сектор треба активно да се охрабруваат да ги пријавуваат сите случаи на притисок и таквите случаи треба темелно да се истражуваат и гонат, со заштита на оние кои ги пријавуваат“.

Групно, семејно гласање и купување гласови

На самиот изборен ден, според ланските претседателски избори, сè уште можат да се видат појави на семејно или групно гласање и индиции за купување гласови.

И покрај бројни избори и кампањи против семејното или групното гласање, набљудувачите повторно успеале да регистрираат дури 3 отсто случаи на семејно или групно гласање на набљудуваните места. Тоа е регистрирано на околу една третина од вкупниот број изборни места, што ако се земе како репрезентативен примерок, на ниво на сите изборни места апроксимативно може да се дојде до бројката од околу 9 отсто, што не е мал показател. Групното гласање, патем, според истите проценки најмногу укажуваат на скратеното право на жените да го остварат лично гласањето на изборите.

Ваквиот проблем е забележан и од домашните набљудувачи и тоа во континуитет од неколку изборни циклуси. За семејно и групно гласање и тоа во висина од околу 10 отсто од пријавите за вкупниот број забелешки реагираа невладината организација ЦИВИЛ за време на локалните избори во 2017 година⁷, како и невладината организација која исклучиво се занимава со следење на избори, МОСТ, истата година⁸. Вакви забелешки може да се најдат и за изборите во 2016 година, потоа за оние во 2014 година или во 2012 година. Останува констатацијата дека тоа е проблем кој се повторува и дека покрај обуките и пропагандните кампањи против таквите начини на гласање, ДИК и другите органи во државата треба да спроведат поголеми напори за искоренување на штетната појава.

Она што секако не оди во прилог на добриот начин на спроведување на изборите во РСМ, е тоа што и на последните избори биле забележани „веродостојни наводи за купување гласови“, кои биле доставени до меѓународните набљудувачи, кои пак, самите во вториот круг од претседателските избори во 2019 година, забележале „јасни индикации на купување гласови во Штип и во Струмица“.

Во врска со овие проблеми на групни и семејно гласање ОБСЕ-ОДИХР бара поголема едукација, но и поефикасна контрола и санкции за одговорните од институциите што го спроведуваат законот:

Државната изборна комисија и другите чинители треба да ги продолжат напорите за едукација на гласачите и граѓаните за спречување

7 CIVIL media – 18.10.2017 – Семејно и групно гласање, традиција која трае – (достапно на <https://civilmedia.mk/semejno-i-grupno-glasanje/>)

8 МЕТА – 29.10.2017 – МОСТ: Забележано е групно гласање и фотографирање на гласачки ливчиња – (достапно на <https://meta.mk/most-zabelezhanogrupnoglasane-i-fotografirane-na-glasachki-livchina/>)

на семејно гласање и зачувување на слободниот избор на секој гласач. Овие едукативни напори треба да се однесуваат и на купувањето гласови, а институциите за спроведување на законот треба да спроведуваат истраги за начините на купување гласови и да ги повикаат на одговорност нивните организатори⁹.

⁹ Конечен извештај на ОДИХР за претседателските избори в 2019 г. (стр.28) – (достапно на <https://www.osce.org/mk/odihr/elections/north-macedonia/428867?download=true>)

¹⁰ Слободен Печат -13.05.2020 – Интервју Зијадин Села:Оптимален термин...-(достапно на <https://www.slobodenpecat.mk/intervju-zijadin-sela-optimalen-termin-za-izbori-e-krajot-na-juli-ili-pochetokot-na-avgust/>)

Но, не се проблем само купувањето гласови или групното и семејното гласање. Постојат кредибилни извештаи за намерно поништување на резултати од гласачки места само да победи посакуваниот кандидат. Тие извештаи ги пласираше уште во 2017 година лидерот на Алијансата за Албанците Зијадин Села, натпреварувајќи се за градоначалнички мандат на Струга и сега во оваа 2020 година ги потврдува истите. Села и тогаш и сега тврди дека СДСМ во коалициска соработка со ДУИ ги искористила своите луѓе во изборната администрација на локално ниво само да се поништаат некои резултати, за да во повторно гласање бидат обезбедени доволен број гласови за кандидатот на ДУИ, Рамиз Мерко¹⁰.

Меѓу другите забелешки за денот на гласањето можат да се сретнат неспроведување на процедури за отворање на гласачките кутии по затворањето на изборниот ден, непристапни и недоволно технички опремени изборни места за лицата со попреченост, прекршување на тајноста на изборниот глас особено во оние изборни места со помалку од 10 избирачи и друго.

Овие забелешки на ОДИХР во еден дел се адресирани во новиот член 108-а, кој со новите измени на ИЗ од февруари, детално и прецизно ги опишуваат постапките во смисла на изведување на процедурите на гласање со употреба на техничка опрема за идентификација на гласачите, во моментот кога гласачот ќе пристапи до изборното место и пред избирачкиот одбор.

Друг дел од забелешките е адресиран во измените во главата „Заштита на избирачкото право“, каде што се многу по детализирани членовите 147 и 148, кои говорат за постапките и процедурите кога некој избирач или друг во негово име ќе поднесе приговор или жалба за спроведување на гласањето, односно, оневозможување на истото.

Надзорот врз финансиите проблематичен, но подобрен

Иако правилата за финансирање на изборните кампањи и надзор врз тие финансии се предмет на повеќе закони и решенија во нив од пред дваесетина години до последните избори во 2019 година, забелешките за решенијата сè уште постојат и во домашната и во меѓународната јавност што се занимава со спроведувањето и со набљудувањето на изборите. Правилата се многу појасни во врска со

прибирањето на пари за финансирање на кампањите, а двосмислени или проблематични околу обврската за поднесување извештаи, контролата на тие извештаи и времетраењето на поднесување на конечните извештаи и ревизорско мислење по однос на истите.

Генералните закони што ги регулираат овие прашања се Законот за финансирање на политичките партии, Изборниот законик, Законот за спречување на корупција и судир на интереси, како и други прописи. ОБСЕ-ОДИХР во последните забелешки се јасни дека одреден број препораки кои се повторувале со години, сè уште не се спроведени. Најголемите забелешки се во однос на објавувањето на двата периодични извештаи за време на кампањата и немањето соодветно време надлежните институции да ги проверат за да се избегнат неправилностите. Исто така, голема забелешка е што конечниот финансиски извештај учесниците во изборите треба да го достават во рок од четири месеци по завршувањето на изборите. ОДИХР смета дека тоа е премногу и дека тој извештај треба да биде доставен во рок од еден месец по завршувањето на изборите, по што Државната ревизија треба во рок од 60 дена да изврши ревизија и да ги објави наодите.

Дека овие забелешки се неопходни да се имплементираат не говори само нивната основаност на извештаите на ГРЕКО или на заедничките ставови на ОБСЕ-ОДИХР и Венецијанската комисија, туку реалната состојба во РСМ. Имено, иако е нашироко познато уште од изборите во 2011 година дека тогашната владејачка партија ВМРО-ДПМНЕ останала должна 3 милиони евра, односно толку беше завршната сметка во минус, ниту беше покрената кривична пријава, ниту оваа афера се затвори на кривично-правен начин. Исто така, сè уште трае процесот „Талир“ покренат од поранешното Специјално јавно обвинителство, кое се однесува на незаконско финансирање на партијата и на изборна кампања. Конечно, за потребата нешто да се смени, говори и податокот дека речиси по една година од одржувањето на претседателските избори, ДЗР ги објави ревизорските извештаи на конечните извештаи на тогашните претседателски кандидати Блерим Река, Стево Пендаровски и Гордан Силјановска Давкова¹¹. Кому би му било од полза ваков задоцнет наод, па макар и каков и да било тој?

Експертите велат дека треба да се зголеми и улогата на Управата за јавни приходи во контролата на финансирањето на партиите генерално, а ОБСЕ-ОДИХР констатира дека надлежностите што ги има ДКСК се, де факто, тешко спроведливи во навремена контрола и превенција, пред сè поради недостатокот на ресурси.

Но, дел од овие забелешки се вградени со последните измени на ИЗ. На пример барањето ДЗР да има право на истражни овластувања сега се вградени во членот 85-б, кој досега беше општ и кажуваше

само дека ДЗР ја спроведува ревизијата. Сега овој член е проширен и прецизиран со 9 става, кои прецизно кажуваат дека ако ДЗР побара дополнителни информации од партиите и другите учесници во изборната кампања или пак од и за трети лица, субјектите од кои тоа се бара се должни на ДЗР да им ги достават веднаш тие податоци. Исто така, му се дава право на ДЗР доколку констатира неправилности да покрене барање за прекршок или доколку констатира кривично правна одговорност, да достави такво барање до Јавниот обвинител.

12 ДЗР – 02.02.2020 –
Соопштение: Меѓународната фондација
за изборни системи на средба во ДЗР
– (достапно на <https://dzt.mk/mk/200206-megunarodnata-fondacija-za-izborni-sistemi-na-sredba-vo-dzt>)

13 ДЗР – 11.02.2020 – Соопштение: Улогата
на ДЗР во процесот на финансирање
на политичките партии – (достапно на
<https://dzt.mk/mk/200211-ulogata-na-dzt-vo-procesot-na-finansirane-na-politichkite-partii>)


И самиот ДЗР, за волја на вистината, станува поактивен чинител во подобрување на законската состојба и условите за одржување на изборите од аспект на финансискиот дел. Тоа може да се види и од средбите на врвот на ДЗР остварени на почетокот на оваа 2020 година со раководството на ИФЕС¹² во Скопје и со експерти од Советот на Европа, при што на втората средба¹³ „беше потенцирана потребата од постапување на надлежните органи во делот на констатираните системски слабости во Законот за финансирање на политичките партии и Изборниот законик“. Од сето погоре може да се заклучи дека натамошни подобрувања се неопходни во законската регулатива што го одредува финансирањето на политичките субјекти, финансирањето и контролата на изборите и изборните кампањи.

Медиумите и кампањите – простор за корупција

Со промена на Изборниот законик во 2018 година, финансирањето на кампањата на кандидатите на изборите во медиумите се врши преку Буџетот на РСМ. За таа цел, од почетокот на распишувањето на изборите, медиумите треба да се регистрираат кај ДИК дека ќе ги следат изборите и ќе ја покриваат кампањата. Со овие измени, освен на радиодифузерите и печатените медиуми, за прв пат им беше дадено на електронските медиуми (така во Законикот е нарекуваат порталите) да ја покриваат кампањата на кандидатите, услуга што ќе биде платена од Буџетот.

Оваа мерка од старт беше проблематична за новинарските здруженија, а со новата Стратегија за спречување на корупцијата изработена од ДКСК, е наречена како мерка со висок ризик од корупција на медиумите и се бара нејзино изменување или отстранување.

Од бројките што се познати во јавноста, во септември 2018 година за покривање на референдумот медиумите добиле безмалку еден милиони евра, а за претседателските избори во април и мај 2019 година околу 3,8 милиони евра. За овие избори се лицитираше дури и со бројка од дури 6,5 милиони евра, во јануари годинава, но сепак, со измените на ИЗ од февруари 2020 година таа бројка е ограничена на две евра по регистриран избирач, што во превод значи нешто над 3,6



милиони евра зашто се очекува избирачкиот список за да содржи нешто над 1,8 милиони гласачи. Има и уште едно ограничување, а тоа е дека вкупната сума за електронски медиуми/портал, не може да изнесува над 15 илјади евра. Според заклучениот регистар на медиуми на ДИК, 338 медиуми се пријавиле дека ќе ги следат изборите во 2020 г., од што 230 се портали. Тоа укажува дека парите што ќе ги добијат ќе бидат значително помалку од максималните 15 илјади евра ако се има предвид дека вкупната сума од над 3,6 милиони евра ќе се дели и на печатените медиуми и на радиодифузерите, кои пак се ограничени со цената на секундата со просекот од последните пет изборни циклуси.

Дискриминација околу времето за медиумско претставување

Платеното политичко рекламирање носи со себе уште една крупна фалинка, т.е. содржи дискриминаторски одредби за дел од учесниците во изборните кампањи. Имено, ограничувањата започнуваат уште со одредбите со кои се ограничува времето во информативните блокови за јавниот радиодифузен сервис според членот 75-а. Според овој член кај Јавниот радиодифузен сервис, времето издвоено во информативните програми е распределено по принципот 30-30-30-10 проценти. Притоа, само оние 10 проценти од времето се однесуваат на не парламентарните партии и на независни кандидати, кои до изборите не биле застапени во Собранието.

Со членот 75-ѓ, де факто е озаконета дискриминација со очигледната непропорционалност во претставувањето на сите политички субјекти или поединци. Имено, вкупното време дозволено за платено политичко рекламирање, кое да повториме го плаќа државата од Буџетот, изнесува максимум 9 минути на реален час програма на радиодифузерот. Притоа, на партиите што обезбедиле на последните избори пратенички места во Собранието и тоа двете најголеми од власта и двете најголеми од опозицијата, им се обезбедуваат по 4 минути, значи вкупно 8 минути, додека на другите помали партии или независни кандидати им се обезбедува само по една минута.

Ова го наметнува прашањето на правичноста и еднаквоста при политичкото рекламирање. Сосема е јасно дека на ваков начин големите политички партии си обезбедиле драстично повеќе време за себе отколку за помалите партии или независни кандидати.

Ковид избори – сè уште многу нејаснотии

14 Влада на РСМ – 22.03.2020 – Соопштение за Уредба со законска сила – (достапно на <https://vlada.mk/node/20643>)

15 IFES – мај 2020 – Заштита на здравјето и избори – (достапно на https://www.ifes.org/sites/default/files/ifes_covid19_briefing_series_safeguarding_health_and_elections_may_2020.pdf)

16 ТВ Телма, ВИН-ВИН – 21.05.2020 – Дебатна емисија/О. Дерковски – (достапно на <https://telma.com.mk/vin-vin-21-05-2020/>)

Додека се привршуваше овој извештај во последните денови на мај 2020 во јавноста, т.е. меѓу политичките елити од власта и опозицијата сè уште траат дебатите кога да се одржат одложените вонредни парламентарни избори што беа закажани за 12 април. Изборните дејства што ги водеше ДИК беа прекинати со Уредба со сила на закон од страна на Владата на 22.03.2020¹⁴. Со таа Уредба сите изборни дејства кои беа завршени до тогаш остануваат во сила, а ДИК е задолжена еден ден по прекинувањето на вонредната состојба да изготви нов роковник и да го објави, за завршување на преостанатите дејства. Во Уредбата, меѓутоа, нема нов датум на избори, а дејствата беа прекинати 22 дена пред одржувањето на претходно закажаните на 12 април. Со оглед дека во Уставот и во ИЗ пишува дека изборите ги распишува претседателот на Собранието, а во меѓувреме тој тврди дека нема легитимитет да го свика повторно Собранието и да добие мандат за нов датум, лидерите на парламентарните партии се собираат на преговори под посредништво на Претседателот на РСМ Стево Пендаровски, за да се договорат за новиот датум за изборите.



Меѓутоа, во јавноста малку кој зборува прецизно за деталите како треба да се одржат избори во услови на сè уште актуелната пандемија и епидемија со Ковид-19.

Комисијата за заразни болести пред извесно време излезе со општи препораки како би требало да се одржуваат изборите, но во нив нема детали за многу изборни постапки на кои треба да се мисли, како и што препорача Меѓународната фондација за изборни системи – IFES, на почетокот на мај¹⁵.

Дел од тие детали ги спомена и претседателот на ДИК Оливер Дерковски, гостувајќи на јавен телевизиски настап посветен на изборите¹⁶. Тој, меѓу другото, кажа дека остануваат многу нејаснотии како што се избор на нови избирачки места, со глед дека од околу 3500 избирачки места околу 700 биле со супстандардни услови, кои не се погодни за гласање за време на Ковид-19.

Дел од нејаснотиите што ги кажа Дерковски се споменуваат и од еден од нашите експерти кои ни помогнаа да го направиме овој извештај.

„Треба да се изменат протоколите за гласање и упатствата за да се вклучат ново настанати состојби кои произлегуваат од епидемијата“ – вели нашиот експерт и ги посочува критични точки како што се: проверка на избирачкиот список во подрачните канцеларии на ДИК, доколку се продолжи со јавниот увид, процесот на печатење на доверливи и недоверлив изборен материјал, вклучувајќи ја и




проверка на избирачкиот список од страна на политичките партии, распределбата на избирачкиот материјал до Општинските изборни комисији и Избирачките одбори на самите изборни места, самиот ден на гласање, сите детали за заштита, па колку време ќе биде потребно за гласачите, па како ќе гласаат луѓето во домашни услови, во затворите, во домовите за стари лица, потоа моментот на предавање на избирачкиот материјал до ОИК и до ДИК, па се до објавувањето на резултатите, прес конференциите, итн.

Сето ова се критични моменти околу спроведување на изборите и чување на јавното здравје. Неколку пати од ДИК и од опозицијата беше посочено дека во изборниот процес на денот на изборите се вклучени директно или индиректно од 35 па се до нешто под 100 илјади луѓе (избирачките одбори од администрацијата, плус контролори од партиите, плус посматрачи), што го чини процесот сложен во услови на Ковид-19.

Но, во јавноста се споменати и други нејасноти. Една од нив која се однесува на легитимноста на изборите, е и прашањето со избирачките листи кои се веќе заклучени уште пред нешто помалку од три месеци. Што ако некој од тие лица на избирачки листи во меѓувреме е заболел, починал (засега нема такви информации) или се откажува од избирачката листа (има еден таков потврден случај во јавноста), а што и ако со овој прекин од повеќе од три месеци му е одземено правото на независен кандидат или листа на кандидати кои сакаат да се кандидираат на изборите?

Методологија



Ова истражување на Фондацијата „Метаморфозис“, во рамките на проектот чиј носител е Центарот за демократска транзиција од Црна Гора (ЦДТ), опфаќа пет области: избори, правосудство, борба против корупција и организиран криминал, медиуми и реформа на јавната администрација, при што секоја област ќе биде обработена низ посебен документ. Во овој документ за јавни политики е обработена областа за моменталната состојба со унапредување на изборниот систем.

Областите се состојат од низа под-области, кои се однесуваат на регулација на стратешката и правната рамка, институционалниот, административниот и материјалниот капацитет, како и остварените резултати во праксата.

Анализата се темели врз исполнетоста на критериумите до кои дојдовме со собирање на оценките на индикаторите и прашањата поврзани со нив од страна на експерти што ја следат имплементацијата на стандардите на ЕУ, како и врз основа на анализа на нормативните и

институционалните реформи и нивните практични резултати. Во оваа анализа посебно им благодариме на експертите, Марко Трошановски, претседател на Институтот за демократија „Социетас цивилис“ (ИДСЦ), Александар Кржаловски, прв извршен директор на Македонскиот центар за меѓународна соработка (МЦМС) и експерт од меѓународна организација посветена на изборите и изборните системи, кој сакаше да остане анонимен.

ЦДТ направи проценка на напредокот во исполнувањето на политичките критериуми за прв пат во 2017 година. Тогаш, со помош на методологот д-р Мартин Брус, за секоја од наведените области беа подготвени индикатори, кои служат како мерка за проценка на состојбата во областите и кои, всушност, претставуваат автентично разбирање за она што ЕК го бара од секоја земја како напредок во дадена област. По првата проценка, ЦДТ во 2018 година го прошири истражувачкиот фокус и на други земји од регионот, па со колегите од ЦРТА (Србија), Фондацијата „Метаморфозис“ (Македонија), „Зошто не?“ (Босна и Херцеговина), методологијата е усовршена и врз нејзина основа се работат и овие истражувања.

Основите за развој на индикаторите се клучните оценки и препораки од извештаите на Европската комисија, но и други меѓународни извештаи, компаративни студии и истражувања, акциони планови, како и многубројни меѓународни стандарди и практики и други референтни материјали. Вкупниот број на индикаторите за сите области беше 168, а од годинава додадени се и по неколку индикатори во секоја област од аспект на родовата застапеност, буџетирање и севкупни политики.

За Фондацијата „Метаморфозис“

Фондацијата за интернет и општество „Метаморфозис“ е независна организација, која работи во Република Северна Македонија и во нашиот поширок европски дом. Нашиот тим е составен од посветени активисти, кои се залагаат за демократија, обединети со заедничката цел и вредности за меѓусебна отчетност, отворена комуникација и непоколеблива посветеност на универзалните човекови права и демократијата.

Се стремиме кон општество во кое вклучени и свесни граѓани активно користат иновативни алатки за да ги исполнат своите граѓански права и одговорности; кои безусловно влијаат врз властите и бараат отчетност, со што обезбедуваат демократско, одговорно и транспарентно владеење.



ул. Апостол Гусларот 40, 1000 Скопје,
Република Северна Македонија
Тел. +389 23109325

info@metamorphosis.org.mk

www.metamorphosis.org.mk